

بررسی و تحلیل دلایل بروز تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی

محمدحسن فرهمندی^۱، علیرضا کشاورز^۲

^۱ کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم.

^۲ کارشناسی ارشد حقوق جزا-دانشگاه آزاد اسلامی واحد تفت.

نام نویسنده مسئول:

علیرضا کشاورز

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۴/۲۷

چکیده

امروزه جرم و مبارزه با جرم در قانون مجازات اسلامی از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. در قانون مجازات اسلامی درباره تعدد و تکرار جرم مباحث مختلفی مطرح شده است. لذا هدف از انجام تحقیق حاضر بررسی و تحلیل دلایل بروز تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی می باشد. علل تشدید مجازات و راهکارهای پیشگیری از تکرار جرم در نظام کیفری اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار است؛ زیرا تعیین مجازات متناسب با بزه انجام شده سبب رعایت اصول انسانی و اسلامی، مثل اصل عدالت کیفری و تناسب بین جرم و مجازات می شود و این امر سلامت روانی جامعه را بیشتر تأمین می کند تحقیق پیش رو از نوع توصیفی و تحلیل وز از نظر هدف از جمله پژوهش های کاربردی می باشد. جهت گردآوری مطالب موجود در این مقاله از روش کتابخانه ای استفاده شده است. پس از بررسی مروری مقالات و مطالعات انجام شده در این تحقیق نتایج حاصل شده نشان داد که در قانون مجازات اسلامی بررسی دلایل بروز تعدد و تکرار جرم از اهمیت ویژه ای برخوردار است. همچنین نتایج نشان می دهد که تکرار جرم در قانون مجازات و دیدگاه فقه امامیه با میزان مجازات مجرم ارتباط و تناسب دارد.

واژگان کلیدی: جرم، جرم انگاری، تکرار جرم، قانون مجازات اسلامی.

مقدمه

تکرار جرم همان گونه که از واژه به کار گرفته شده استنباط می شود به معنی تکرار و بازگشت مجدد مجرم به جرم است. به عبارت دیگر ارتکاب مجدد، مجرم را به آن چه جرم محسوب می شود تکرار جرم گویند. (بابایی ۱۳۸۹) در قلمرو حقوق جزا، تعدد جرم و تکرار جرم را، علل تشدید کننده مجازات می دانند. بنابراین توضیح تکرار جرم، موجب تشدید مجازات می شود. تکرار جرم، پدیده ای است که هم قانونگذار به آن توجه دارد و هم دستگاه قضایی آن را نادیده نمی انگارد. مفهوم تکرار جرم از دیدگاه اندیشمندان جرم شناسی، تنها به معنای آن نیست که مجرمی پس از محکومیت قطعی و یا پس از محکومیت قطعی و اجرای حکم، مرتکب جرم دیگری شود، بلکه جرم شناسان نظری وسیعتر دارند و پدیده تکرار جرم را شامل هر گونه تکراری می دانند، بی آنکه به قید و بندهای قانونی و قضایی چشم دوخته باشند. (طوسی، ۱۳۷۹) باید اضافه شود که اگر چه به نظر می رسد مراد از تکرار جرم، بازگشت مجدد به جرم است، اما برخی اعتقاد دارند با توجه به اینکه مقدار و اندازه جرایم در اجتماع، ماهیت جرم از این حیث که جرم ارتكابی از چه سطحی از خشونت برخوردار است و یا محدوده ارتکاب به جرم و قانون شکنی آنها به چه نوع یا نوعی از جرایم محدود می شود و آیا اصولاً ارتکاب جرم و محدوده زمانی تعریف شده چگونه باشد، می شود از تعریف های مختلف در موقعیت های خاص استفاده کرد. (بابایی، ۱۳۸۴) نظر به اینکه شرط اول تحقق تکرار جرم وجود «محکومیت قبلی به مجازات» می باشد لازم است این محکومیت اولاً قطعی شده باشد یعنی اعتبار قضیه محکوم بها را پیدا نماید ثانیاً حکم مزبور از دادگاه صالح کشور صادر شده باشد ثالثاً حکم صادره متضمن مجازات باشد و رابعاً این محکومیت ذاتاً و مستقلاً ملحوظ گردد یعنی محکومیت که رکن اول تکرار جرم شناخته می شود باید اصولاً فی حد ذاته مورد نظر واقع شود و قاضی دوم که به اتهام بعد از محکومیت رسیدگی می کند در تغییرات قانون که ممکن است رأی سابق را تغییر دهد و یا خوب و بد بودن رأی سابق حق دخالت ندارد این شرط به این علت ذکر شده است که عده ای از حقوق دانان معتقدند محکومیت سابق هر گاه راجع به عملی باشد که بعد از تاریخ صدور حکم به موجب قانون بعدی جرم شناخته نشده و یا مجازات آن تغییر کرده باشد و یا اینکه اگر محکومیت سابق در نتیجه اشتباه باشد مثلاً برای عملی که غیرقابل مجازات بوده حکم به مجازات صادر گردیده نباید چنین محکومیتی را رکن تکرار جرم قرار داد. (نوری، ۱۳۵۲) تعدد جرم براساس قاعده شرطیه از فقه استنباط شده است اما برخی فقها این عمل را از قاعده شرطیه استنباط نمی کنند به عنوان مثال بزرگانی مانند مرحوم آخوند خراسانی (ره) قضیه شرطیه را فاقد مفهوم می دانند. پس بنابر تعریفی که از منطوق جمله شرطیه ارائه شد، مفهوم قضیه شرطیه نیز تنها دلالت بر انتفای دارد. جزا به هنگام انتفا شرط می کند اما همان گونه که ترتب جزا بر شرط حصری نمی باشد این انتفا نیز افاده انحصار نمی کند، به عنوان نمونه در قضیه شرطیه «ان جانک زید فاكرمه» آمدن زید شرط وجوب اکرام اوست، چرا که امر، ظهور در وجوب تأخر در تأثیر آن سبب خواهد شد. در مثال مشهور فقهی «اذا خفی الاذان فقصر و اذا خفی الجدران فقصر» هر کدام از اسباب خفای اذان یا جدران سبب مستقل قصر نماز است که سببیت و تأثیر ما عدای خود را نفی نمی کند؛ بنابراین هر کدام از این دو سبب تحقق یافت، قاصر نماز خواهد بود. در این صورت اگر شرط دیگر با تأخر زمانی حادث شود تأثیر خود را از دست نداده است؛ چرا که شرط سابق نافی تأثیر شرط لاحق خود نخواهد بود. در وضعیت تعدد شروط، جزا یا قابل تکرار است قابلیت تکرار ندارد. عدم قابلیت تکرار جزا و مسبب، یا به واسطه منع تکوینی است؛ مانند اینکه جزا اعدام باشد که با یک بار اعمال آن دیگر اعدام شونده ای نیست تا مورد حکم قرار گیرد، یا منع شرعی است؛ مانند نماز که با یک بار امتثال امر دیگر قابلیت تکرار ندارد. (ذاکر، ۱۳۸۸). قانون مجازات اسلامی در مواد ۱۳۱ تا ۱۳۵ به موضوع تعدد جرم اشاره کرده است و در تبصره ۳ ماده ۱۳۴ بیان می دارد که در تعدد جرم در صورت وجود جهات تخفیف، دادگاه می تواند مجازات مرتکب را تا میانگین حداقل و حداکثر و چنانچه مجازات، فاقد حداقل و حداکثر باشد تا نصف آن تقلیل دهد. همچنین تبصره ۴ این ماده اشاره می کند که مقررات تعدد جرم در مورد جرائم تعزیری درجه های هفت و هشت اجرا نمی شود. این مجازات ها با هم و نیز با مجازات های تعزیری درجه یک تا شش جمع می گردد. همچنین ماده ۱۳۳ بیان می دارد که در تعدد جرائم موجب حد و قصاص، مجازات ها جمع می شود. لکن چنانچه مجازات حدی، موضوع قصاص را از بین ببرد یا موجب تأخیر در اجرای قصاص گردد، اجرای قصاص مقدم است و در صورت عدم مطالبه فوری اجرای قصاص یا گذشت یا تبدیل به دیه، مجازات حدی اجرا می

شود. با توجه به مطالب ذکر شده در بالا هدف از انجام این پژوهش بررسی و تحلیل دلایل تعدد و تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی می باشد.

تعریف متغیرهای تحقیق

تعریف جرم:

جرم را اعم از آنکه بصورت آنی یا مستمر در کتاب یابد وقتی از یک فعل واحد تشکیل شده باشد، جرم ساده می گویند و اگر از افعال مادی متعددی به وجود آمده باشد، بر حسب اینکه این افعال متنوع و یا مشابه باشد، جرم مرکب و جرم به عادت می نامند.

تعریف تعدد جرم:

تعدد جرم عبارت است از این که شخصی مرتکب چند فقره جرم مجزی از هم در زمان های مختلف شود بدون آنکه یک محکومیت قطعی فاصل بین آنها باشد. اعم از اینکه مرتکب توانسته با توسل به هرترفندی خود را از تعقیب کیفری مصون بدارد یا آنکه ارتکاب جرائم متعدد در فواصل کوتاهی از یکدیگر، مانع تحت تعقیب قرار گرفتن وی و در نتیجه صدور حکم محکومیت قطعی گردیده است

تعریف تکرار جرم:

تکرار جرم حالت کسی است که پس از محکومیت قطعی در دادگاه صالح، مرتکب جرم دیگری شود. این پدیده از جمله دقیق ترین مباحث حقوق کیفری است از آن جهت که هم با مسایل جزایی مرتبط است و هم با مسایل اجتماعی و هم با عدالت و اجرای آن.

اهداف تحقیق

اهداف این پژوهش را می توان در دو دسته کلی فرعی تقسیم بندی نمود:

۱- یافتن تعدد و تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی

۲- ارتباط میزان مجازات با تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی

۳- تناسب مجازات با تکرار جرم از دیدگاه فقه امامیه

جرم را اعم از آنکه بصورت آنی یا مستمر در کتاب یابد وقتی از یک فعل واحد تشکیل شده باشد، جرم ساده می گویند و اگر از افعال مادی متعددی به وجود آمده باشد، بر حسب اینکه این افعال متنوع و یا مشابه باشد، جرم مرکب و جرم به عادت می نامند. در برابر جرم ساده که عنصر مادی آن از یک فعل واحد تشکیل یافته جرم مرکب و جرم به عادت قرار دارد، جرمی را مرکب می گویند که عنصر مادی آن از افعال متنوع و به قصد تحقق نتیجه ی واحدی ترکیب یافته باشد و مصداق بارز جرم مرکب جرم کلاهبرداری است. برای تحقق جرم کلاهبرداری باید حداقل دو فعل متفاوت از کلاهبرداری صادر شود؛ توسل به وسائل تقلبی (به کار بردن اسم یا عنوان مجعول ...) و به دست آوردن مال (وجوه، اسناد، قبوض و...) این دو فعل ذاتاً از یکدیگر متفاوت هستند ولی هر کدام مراحل متوالی یک جرم یعنی کلاهبرداری را تشکیل می دهند.

اما جرم به عادت موکول به وقوع فعل معین در دفعات مکرر است چندانکه عادت مرتکب از این افعال احراز شود، بنابراین، جرم به عادت یکباره محقق نمی شود و تحقق آن به گذشت زمان نیاز دارد. (جرم تکدی موضوع ماده ۷۱۲ قانون مجازات اسلامی) از جمله ی جرائم به عادت محسوب میشود. (الهام، ۱۳۸۲، ۱۵)

تعدد جرم عبارت است از این که شخصی مرتکب چند فقره جرم مجزی از هم در زمان های مختلف شود بدون آنکه یک محکومیت قطعی فاصل بین آنها باشد. اعم از اینکه مرتکب توانسته با توسل به هرترفندی خود را از تعقیب کیفری مصون بدارد یا آنکه ارتکاب جرائم متعدد در فواصل کوتاهی از یکدیگر، مانع تحت تعقیب قرار گرفتن وی و در نتیجه صدور حکم محکومیت قطعی گردیده باشد. در این صورت اعمال قاعده تشدید مجازات به سبب ارتکاب جرائم متعدد مستلزم آن است که مجرم برای هیچیک از جرایم ارتكابی قبلیش تحت پیگرد قرارنگرفته و حکم محکومیت قطعی درباره ی او صادر نشده باشد. (زراعت، ۱۳۸۴، ۱۳۲)

تعدد جرم از نظر حقوقی و قضایی به دو صورت ممکن است واقع شود، تعدد واقعی و تعدد اعتباری که گاهی هم به آن تعدد مادی و معنوی گفته شده است.

تعدد واقعی جرم

تعدد واقعی جرم وقتی تحقق پیدا می کند که فردی مرتکب دو یا چند فقره جرم مستقل و مشخص و مجزا شود قبل از آنکه برای جرم اولی یا جرائم قبلی مورد تعقیب قرار گرفته و به حکم قطعی محکوم شده باشد. ارتکاب سرقت در یک زمان، جعل در زمان دیگر و ایراد ضرب در زمان بعد، تعدد واقعی جرم را تشکیل می دهد. تشخیص جرم مستقل و واحد و تمییز آن از جرائم متعدد برای اعمال قاعده تعدد جرم همیشه ساده و روشن نیست و در عمل مواردی پیش می آید که به جهات مختلف در این تشخیص شبهه ایجاد می شود و در نتیجه ی این شبهه گاهی چند جرم مستقل و مجزا از هم به سبب ارتباط و هم بستگی که بین آنها وجود دارد به نظر جرم واحد و گاهی هم جرم واحد به نظر جرائم متعدد جلوه می کند و شبهه ای که مآلاً از نظر اجرای مقررات قاعده تعدد جرم، اعم از واقعی یا اعتباری، ایجاد اشکال می نماید. بدو شبهه اول را در مورد جرائم متعددی که به جهات مختلف یک جرم به نظر می رسند با استعانت از مثالهایی که آورده می شود مطرح نموده و شبهه دوم را در مبحث تعدد اعتباری جرم مورد رسیدگی قرار خواهیم داد.

۱- گاهی جرمی مقدمه جرم دیگر است بدون آنکه مجموع این مقدمه و مؤخره عنوان جرم واحد و خاصی را داشته باشد. مثل تهیه اسلحه ی غیرمجاز برای ارتکاب قتل، ربودن یک زن به منظور تجاوز جنسی، مضروب نمودن کسی به قصد سرقت اموال او، عکس برداری از محللهای ممنوعه برای جاسوسی و امثال آن.

۲- گاهی همبستگی و رابطه ی نزدیک افعال مجرمانه با یکدیگر مهم آن است که جرائم مزبور متعدد نبوده بلکه جرم واحد را تشکیل می دهند. (ولیدی، ۱۳۸۸)

تعدد واقعی به یکی از صورت های ذیل اتفاق می افتد که مجازات هر کدام متفاوت با دیگری است.

الف) جرایم ارتكابی مختلف باشند؛

در این صورت برای هر یک مجازات جداگانه تعیین می شود. به عنوان مثال اگر کسی برای دخالت یا معرفی خود در مشاغل دولتی سندی جعل کند، علاوه بر حبس ۶ ماه تا دو سال، به مجازات جعل نیز محکوم خواهد شد. (ماده ۵۵۵ ق.م.ا)

ب) جرایم ارتكابی مختلف نباشد؛

در این صورت فقط یک مجازات تعیین می شود. این شکل از تعدد جرم می تواند از علت های تشدید مجازات باشد، البته تشدید مجازات بر اساس ماده ۴۷ اجباری نیست بلکه در اختیار دادگاه است که مجازات را تشدید کند یا تشدید نکند. برای نمونه اگر شخصی مرتکب دو فقره کلاهبرداری شود علاوه بر رد اصل مال به صاحبش، به حبس از یک تا هفت سال و پرداخت جزای نقدی معادل مالی که اخذ کرده است محکوم می شود. (ماده ۱ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری مصوب ۱۳۶۷)

ج) مجموع جرایم ارتكابی در قانون عنوان خاصی داشته باشد؛

در این صورت مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می شود. برای نمونه هرگاه دو یا چند سارق مسلح در شب، با اختیار کردن عنوان یا لباس مستخدم دولت، به سرقت مقرون به آزار یا تهدید دست بزنند؛ در این جا با وجود ماده ۵۵۵ (غصب عناوین و مشاغل) و ۶۵۲ (سرقت مقرون به آزار) و ۶۸۸ و ۶۶۹ (تهدید و اکراه) از قانون مجازات که هر کدام را جداگانه جرم انگاری کرده است، مطابق ماده ۶۵۱ ق.م.ا با آنان رفتار خواهد شد، زیرا مجموع جرایم ارتكابی در ماده اخیر عنوان خاصی دارد.

تکرار جرم

تکرار جرم حالت کسی است که پس از محکومیت قطعی در دادگاه صالح، مرتکب جرم دیگری شود. این پدیده از جمله دقیق ترین و سخت ترین مباحث حقوق کیفری است از آن جهت که هم با مسایل جزایی مرتبط است و هم با مسایل اجتماعی و

هم با عدالت و اجرای آن. این موضوع به عنوان معضل مشترک تمام نظام‌های حقوق کیفری جهان مطرح است. این حالت علاوه بر آن که نشانه ناتوانی و قصور بزهکار جهت بازاجتماعی شدن و انطباق با حیات عاری از جرم است، بیان‌گر کاستی و ناتوانی نهادهای مجری عدالت کیفری جهت بازسازی و بازپروری و همچنین پیشگیری از جرم نیز هست. تکرار کنندگان جرم نه تنها با استمرار فعالیت خویش، نظم و امنیت اجتماعی را در معرض مخاطره قرار می‌دهند؛ بلکه هزینه‌های گزافی را نیز بر اقتصاد عمومی و بودجه نظام عدالت کیفری تحمیل می‌کنند چرا که بیش از نیمی از مشتریان دایمی دستگاه عدالت کیفری را تکرار کنندگان جرم تشکیل می‌دهند. (توجهی، ۱۳۸۹، ۴)

مجازات تکرار جرم

تکرار جرم حکایت از خطرناک بودن مجرم دارد و مبین آن است که اجرای مجازات سابق درباره وی، تأثیر چندانی نداشته است؛ لذا برای آن که مرتکب تکرار جرم، متنبه شود مستحق مجازات بیشتری است. بدین لحاظ تکرار جرم یکی از کیفیات تشدید مجازات محسوب می‌شود. حسب نظریه مشورتی ۷/۱۰۲۳۵ - ۷۱/۹/۲۵ چون ماده ۴۸ قانون مجازات اسلامی نحوه تشدید مجازات را در خصوص تکرار کننده جرم مشخص نموده و در سایر قوانین نیز حکم خاصی در این خصوص وجود ندارد؛ بنابراین در اجرای آن دادگاه اختیار دارد با توجه به شرایط و کیفیت جرایم ارتكابی و احوال شخصی مرتکب، مجازات تعزیری را تشدید نماید. در این که تشدید مجازات، به معنی فراتر رفتن از حداکثر مجازات قانونی است، تردیدی وجود ندارد؛ اما مراعات اصولی مانند اصل قانونی بودن مجازات‌ها، قضات را بر آن داشته که جانب احتیاط را نگه دارند و در حدودی که قانون - گذار تعیین کرده حکم دهند. (زراعت، ۱۳۸۴، ۱۳۲)

اقسام تکرار جرم

تکرار خاص

چنانچه کسی مرتکب جرمی خاص شود و مجدداً آن جرم را تکرار کند به عنوان مثال دفعه قبل مرتکب سرقت شده و دوباره مرتکب سرقت بشود، تکرار خاص نامیده می‌شود.

تکرار عام

هرگاه مجرم در ارتکاب جرم یا جرایم بعدی، عادت به ارتکاب جرم خاصی نداشته باشد بلکه مرتکب جرایمی به طور مختلف شده باشد مثلاً در مرتبه قبلی مرتکب سرقت شده و در مرتبه دوم مرتکب کلاهبرداری می‌شود، تکرار عام نامیده می‌شود. (گارو، ۱۳۴۸، ۲۶۳)

تعدد اعتباری جرم

گاهی یک جرم با آنکه نتیجه ارتکاب فعل مادی واحد است دارای اوصاف و عناوین جزائی متعددی است و چنین به نظر می‌رسد که جرائم متعددی واقع شده اند و لذا در رسیدگی به آن از نظر تعیین مجازات باید قاعده‌ی تعدد واقعی جرم را اعمال نمود گاهی از فعل مجرمانه واحد نتایج متعددی حاصل می‌شود. گاهی از اعمال مجرمانه‌ی ارتكابی یک شخص بعضی مقدمه‌ی دیگری یا از لوازم آن است. و بالاخره گاهی نیز ارتکاب چند فعل مجرمانه تشکیل یک جرم یا یک عنوان خاص جزای را می‌دهد. در تمام این موارد که فروض مختلف تعدد اعتباری را تشکیل می‌دهند، چه در ایران و چه در سایر کشورها مجازات به عنوان تعدد جرم تشدید نمی‌گردد بلکه همیشه اعمال انجام یافته به عنوان یک جرم تلقی و مجازات جرم اشد مورد حکم قرار می‌گیرد. (رایجیان، ۱۳۸۲، ۲۹) در مورد فرق بین تعدد و تکرار جرم می‌دانیم که اگر کسی مرتکب چند جرم گردد دو حالت برن متصور است. یا قبل از ارتکاب بزه دوم یا چندم برای جرم یا جرائم قبلیش تحت تعقیب قرار گرفته و به محکومیت قطعی محکوم شده است یا نه. در صورت اول مرتکب در موقع رسیدگی مشمول قاعده تکرار جرم خواهد گردید و در صورت دوم مشمول قاعده تعدد جرم. با این توضیح که اولاً مشمول قاعده تکرار نیز معمولاً موقوف به آن است که در فاصله‌ی زمانی معینی از تاریخ صدور حکم قطعی، که غالباً زمان مشخص یا مدت لازم برای حصول اعاده حیثیت یا شمول مرور زمان در نظر گرفته می‌شود،

مجرم مرتکب جرم جدیدی بشود و ثانیاً بنا به نظر پاره ای از حقوقدانان و احتمالاً بعضی از قانونگذاران، ضابطه ی شمول یا عدم شمول مقررات تکرار جرم، اجرای واقعی یا عدم اجرای مجازات اعلام شده قبلی است. در قوانین ما تا قبل از وضع قوانین جدید اسلامی، این ضابطه همیشه صدور حکم قطعی بوده ولی در قوانین جاری جدید، اجرا یا عدم اجرای مجازات ملاک دانسته شده است، مقرراتی که در نتیجه دامنه ی شمول قاعده تکرار جرم را تنگ تر و بعکس دامنه شمول مقررات تعدد جرم را وسیع تر می نماید.

تعدد جرم و جرم مستمر

گاهی عنصر مادی یک جرم، در یک مقطع زمانی کوتاه انجام می شود و گاهی هم در یک زمان کم و پیش طولانی ادامه پیدا می کند و در این حالت اخیر چنین به نظر می رسد که جرائم متعددی به وقوع پیوسته است، حال آنکه از نظر حقوقی ادامه ی رفتار مجرمانه اعمال متعدد مادی محسوب نمی شود و چنانچه از یک قصد و یک هدف و یک عمل ناشی شده باشد هم چنان یک جرم به حساب می آید. استمرار استفاده از نیروی الکتریسته به نحو غیر مجاز، پوشیدن لباس و نصب نشان های رسمی بدون مجوز قانونی، استمرار استفاده از آب متعلق به دیگری به وسیله ی نصب لوله یا حفر کانال، عدم پرداخت نفقه اشخاص واجب النفقه، و... هر چند برای مدت نسبتاً طولانی هم ادامه داشته باشند، هر کدام به عنوان جرم مستمر فقط یک جرم را تشکیل می دهند و از مصادیق تعدد مادی جرم به حساب نمی آیند. (الهام، ۱۳۷۲، ۱۸)

تعدد جرم و جرم به عادت

جرم به عادت جرمی است که با یک عمل مجرمانه واقع می شود ولی به موجب قوانین خاص که در هر مورد وضع می شوند، قابل مجازات نخواهد بود مگر آنکه آن عمل مادی چند بار تکرار شود. مثل اشتغال غیر مجاز به امر پزشکی، اعتیاد به افیون و مواد مخدر، تکدی، ولگردی، روسپیگری و امثال آن. با این تعریف ملاحظه می شود که در جرم به عادت تکرار عمل مجرمانه رکن مادی جرم را تشکیل می دهد و چون با یک بار ارتکاب، جرم کامل نشده و قابل مجازات نیست، لذا تکرار آن از مصادیق تعدد واقعی جرم محسوب نمی شود (رایجیان، ۱۳۸۲، ۳۵)

تعدد جرم و جرم مرتبط

سکه ها یا اسکناس های تقلبی، دستبردزدن به اموال مردم توسط اعضاء یک باند در یک منطقه مفهوم جرم مرتبطند از نظر دکتترین و نه از نظر رویه قضایی مشخص نیست و عدم یقین و تردید همچنان بر آن حاکم است. ارتباط و غیر قابل تقسیم بودن عبارت از این است که بین یک جرم با جرم دیگر ما بین چند جرم چنان رابطه ای موجود باشد که وجود یکی بدون وجود دیگری یا وجود بعضی دیگر قابل تصور نباشد، یا اینکه وجود یکی نتیجه ی حتمی و لازم وجود دیگری باشد.

به موجب ماده ۲۰۳ قانون آئین دادرسی کیفری فرانسه جرائم در موارد زیر مرتبط شناخته می شوند:

الف - موقعی که این جرائم توسط چندین نفر متشکل در یک زمان یا در یک مکان واقع شده باشند، (ارتباط از نظر وحدت زمان و مکان). مثل غارت به هنگام شورش و نزاع دسته جمعی.

ب - موقعی که این جرائم توسط اشخاص مختلف حتی در زمانها و مکانهای مختلف، ولی با یک توافق قبلی آنان واقع شده باشند (ارتباط از نظر جهت نقشه). مثل به جریان گذاشتن.

احکام و قوانین مرتبط با تعدد جرم

۱- امکان تخفیف در تعدد جرم

تبصره ۲ ماده ۲۲ ق.م.ا - در مورد تعدد جرم نیز دادگاه میتواند جهات مخففه را رعایت کند.

۲- عدم امکان اجرای تعلیق در تعدد جرم

صدر ماده ۳۶ ق.م.ا - مقررات مربوط به تعلیق مجازات درباره کسانی که به جرائم عمدی متعدد محکوم می شوند قابل

اجراء نیست. (ماده ۳۶)

اخیر ماده ۳۶ ق.م.ا - همچنین اگر درباره یک نفر احکام قطعی متعددی در مورد جرائم عمدی صادر شده باشد که در بین آنها محکومیت معلق نیز وجود داشته باشد دادستان مجری حکم موظف است فسخ قرار یا قرارهای تعلیق را از دادگاه صادر کننده بخواهد دادگاه نسبت به فسخ قرار با قرارهای مزبور اقدام خواهد نمود.

۳- تشدید مجازات معاونین و شرکای جرم در صورت تعدد جرم

بدیهی است شرکا و معاونین جرم نیز در صورت تعدد جرم مجازاتشان تشدید می گردد.

۴- تاثیر تعدد جرم در روند رسیدگی

ماده ۱۸۳ آیین دادرسی کیفری - به اتهامات متعدد متهم باید توأمآپ و یکجا رسیدگی شود لیکن اگر رسیدگی به تمام آنها موجب تعویق باشد دادگاه نسبت به اتهاماتی که مهیا برای صدور حکم است تصمیم می گیرد. ماده ۱۸۴ آیین دادرسی کیفری - هرگاه پس از صدور حکم معلوم گردد محکوم علیه دارای محکومیت‌های قطعی دیگری بوده که مشمول مقررات تعدد جرم می باشند و در میزان مجازات قابل اجراء موثر است به شرح زیر اقدام می گردد :

الف - هرگاه احکام صادره از دادگاههای بدوی به لحاظ عدم تجدیدنظر خواهی قطعی شده باشد پرونده به آخرین شعبه دادگاه بدوی صادرکننده حکم ارسال تا پس از نقض کلیه احکام با رعایت مقررات مربوط به تعدد جرم حکم واحد صادر نماید.

ب - در صورتی که حداقل یکی از احکام در دادگاه تجدیدنظر استان صادر شده باشد پرونده هابه دادگاه تجدیدنظر استان ارسال تا پس از نقض کلیه احکام با رعایت مقررات مربوط به تعدد جرم حکم واحد صادر نماید.

ج - در صورتی که حداقل یکی از احکام در دیوان عالی کشور مورد تایید قرار گرفته باشد، پرونده ها اعم از اینکه در دادگاه بدوی یا تجدیدنظر باشد به دیوان عالی کشور ارسال می گردد تا احکام را نقض و جهت صدور حکم واحد به دادگاه بدوی صادر کننده آخرین حکم ارجاع کند (کلانتری، ۱۳۷۵، ۱۳۹).

نتیجه گیری

در این پژوهش به بررسی تطبیقی تعدد و تکرار جرم در قانون مجازات اسلامی پرداخته شده است. نتایج حاصل از بررسیها نشان می دهد که عدد جرم یکی از وضعیتهای محتمل است که فردی با نقض هنجارهای کیفری ممکن است بهوجود آورد. در این وضعیت جدی د بحث تعیین مجازات مرتکب مطرح میشود که مسلماً باید متفاوت از وضعیت مرتکب جرم واحد یا مجرم مکرر باشد. قانونگذار سابق با تفکیک تعدد واقعی از تعدد اعتباری، در مورد تعدد اخیر اجرای مجازات جرم اشد را مورد توجه قرار داده بود و در خصوص تعدد واقعی نیز نظر روشنی راجع به نحوه تعیین مجازات مرتکب نداشت جز اینکه در موارد تعدد واقعی غیرمختلف به تشدید مجازات مرتکب تمایل نشان داده بود. اما قانونگذار جدید سعی کرده است وضعیت مجازات فردی را که مشمول عنوان تعدد جرم است به صورت واضح تر مشخص نماید. در این چارچوب، البته سیاست کیفری قانونگذار در قلمرو تعدد اعتباری تغییری نکرده است اما وضعیت تعدد واقعی تا حدودی دگرگون شده است. در این قلمرو، قانونگذار بر اساس مبانی مختلف عدالت، فقه و فایده گرایی آثار متفاوتی را برای تعدد جرم در نظر گرفته است که تنها یکی از این آثار، تشدید مجازات است. به عبارت دیگر، با توجه به قانون جدید مجازات اسلامی، تعدد جرم آثار مختلفی را در پی خواهد داشت که تخفیف مجازات و تشدید آن در شرایط گوناگون از جمله این آثار است. بدینسان هرگز نمی توان گفت که تعدد جرم از کیفیات عینی تشدید مجازات است.

یکی از آثار تعدد جرم در قانون جدید مجازات اسلامی، تشدید مجازات است که قانونگذار آن را فقط در مورد تعدد جرایم تعزیری پذیرفته است. این تشدید مبتنی بر یک فایده عملی است زیرا قانونگذار، تشدید را هرگز از طریق جمع مجازاتها دنبال نکرده است. به موجب ماده ۱۳۴ قانون جدید، قانونگذار دو وضعیت را از هم تفکیک کرده است: در مورد رویکرد جدید قانونگذار چند نکته قابل ذکر است. اولاً، تعیین میزان تشدید مجازات یکی از محاسن قانون جدید است که در قانون سابق وجود نداشت. بدیهی است تشدید، زمانی معنی دارد که مجازات مرتکب بیش از حداکثر تعیین شود و تعیین خود حداکثر را نمیتوان تشدید دانست. از اینرو شاید بتوان این ایراد را به قانونگذار جدید وارد دانست که در خصوص حالتی که تعداد جرایم ارتكابی کمتر از چهار جرم است حداکثر شدیدترین جرم قابل اجرا اعلام شده است. البته طبق ماده ۱۳۴ حداکثر همه جرایم مورد حکم قرار

میگیرد اما فقط شدیدترین مجازات به موقع اجرا گذاشته خواهد شد. ثانیاً، قانونگذار در مورد حالتی که تعداد جرایم ارتكابی کمتر از چهار جرم باشد سیاست واحدی اتخاذ نکرده است، به این معنی که چنانچه شدیدترین جرم دارای حداقل و حداکثر باشد فقط حداکثر همان جرم به اجرا گذاشته خواهد شد ولی اگر چنین نباشد یعنی شدیدترین جرم دارای مجازات ثابت باشد، مجازات قابل اجرا به اندازه یک چهارم بیشتر از آن مجازات ثابت خواهد بود. بنابراین، درحالی که در وضعیت نخست، تشدید به معنای واقعی کلمه صورت نمیگیرد در وضعیت دوم، تشدید واقعاً اعمال خواهد شد و این تفاوت سیاست در دو وضعیت مختلف از یک حالت غیرقابل قبول به نظر میرسد. بر اساس تبصره ۲ و ۳ ماده ۱۳۲ قانون مجازات اسلامی، چنانچه دو یا چند جرم حدی در راستای هم و در یک واقعه باشند، فقط مجازات اشد اجرا می شود. همچنین اگر مرد و زنی چند بار با یکدیگر مرتکب زنا شوند، چنانچه مجازات اعدام و جلد یا رجم و جلد ثابت باشد، تنها اعدام یا رجم حسب مورد اجرا می شود و در قانون جدید مصوب تعدد درباره حدود، قصاص و دیات حالت متفاوتی دارد و به طور معمول اگر کسی چند بار مرتکب قتل عمد شود، به چند بار مجازات قصاص محکوم می شود. درباره ارتکاب جرایم مستوجب حدود و دیه نیز به همین ترتیب عمل می شود، یعنی به جای اعمال مجازات اشد، حتی اگر اعمال مجرمانه یک نوع باشد ولی قربانی آن متعدد باشد، برای هر جرم یک مجازات مستقل تعیین می شود. همچنین بر اساس تبصره ۴ ماده ۱۳۲ اگر شخص به دو یا چند نفر توهینی کند که مستوجب قذف باشد، به همان میزان چند بار، یک مجازات نسبت به او اجرا می شود. بدون تردید، در غیر از موارد تعزیرات و دیگر جرایم مجازات بازدارنده، حکم تکرار جرم را لزوماً باید در لابلای مقررات ناظر بر حدود، قصاص و دیات جستجو کرد و در هر مورد، برابر مقررات ابواب مربوطه اقدام نمود.

اما با بررسی تطبیقی این قوانین با فقه امامیه مشخص می شود که به نظر مشهور فقهای شیعه، برای اثبات جرم زنا، لواط و مساحقه، چهار بار اقرار و برای اثبات نوشیدن شراب، قذف و قوادی، دو بار اقرار نزد قاضی لازم است. راه دیگر اثبات حدود، شهادت (بینه) است. تعداد و شرایط شاهدان، بسته به نوع جرم، متفاوت است. مثلاً، در لواط و مساحقه، شهادت چهار مرد عادل، در زنا شهادت چهار مرد عادل یا سه مرد و دو زن یا در برخی موارد دو مرد و چهار زن، و در دیگر جرائم مستوجب حد، شهادت دو مرد ضروری است. دین اسلام از همان بدو قانونگذاری جزائی به بزهکار اولیه و ثانویه توجه نموده و بین آنها تفاوت عمیقی را قرار داده به نحوی که مجازات مجرم را در صورت داشتن سابقه تحمل کیفر در حدود، و در صورت اجرای چند مرتبه حد در مراحل بعدی تغلیظ می کند و غالباً تکرار حدود موجب اجرای حد اعلام در مراتب سوم یا چهارم ارتکاب همان جرم حدی است. از نظر فقه امامیه کیفر باید بازدارنده مجرم و جلو گیرنده دیگران باشد؛ یعنی مجرم را از تکرار جرم باز دارد و برای دیگران به گونه ای عبرت آموز باشد که هرگز دست به ارتکاب جرم نزنند، و این در صورتی امکان پذیر است که کیفر جرم به حدی زیان بخش و دردناک باشد که هرگاه مجرم، زیان و درد آن را با سود و لذتی که از جرم عاید او می گردد مقایسه کند، صرفه و مصلحت خود را در آن ببیند که از ارتکاب جرم امتناع ورزد.

منابع و مراجع

- [۱] میرمحمد صادقی، ۱۳۸۳، حسین، جرایم علیه اموال و مالکیت، انتشارات میزان، چاپ یازدهم، ص ۳۲۸
- [۲] باختر، سید احمد، ۱۳۸۴، رئیسی، مسعود، آراء وحدت رویه حقوقی و جزایی، انتشارات خط سوم، چاپ دوم
- [۳] پیمانی، ضیاء الدین، ۱۳۷۴ بررسی تاریخی و تطبیقی تعدد جرم، انتشارات معاونت پژوهشی، چاپ اول
- [۴] جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ۱۳۸۲، ترمینولوژی حقوق، انتشارات گنج دانش، چاپ سیزدهم
- [۵] حبیب زاده، محمد جعفر، ۱۳۸۵، سرقت در حقوق کیفری ایران، انتشارات دادگستر، چاپ اول
- [۶] زراعت، عباس، ۱۳۸۵، حقوق جزای عمومی تطبیقی، انتشارات ققنوس، چاپ اول، سال ۸۵ شامبیاتی، هوشنگ؛ ۱۳۸۰، حقوق جزای عمومی، تهران، پاژنگ، ج دوم، ص ۴۱۹.
- [۷] طاهری نسب، سید یزدالله، ۱۳۸۱، تعدد و تکرار جرم در حقوق جزا، تهران، دانشور، چ اول، ص ۱۴۶ - ۱۴۴.
- [۸] غلامی، حسین؛ ۱۳۸۲، تکرار جرم، تهران، میزان، چ اول، ص ۵۰.
- [۹] کلانتری، کیومرث، ۱۳۷۵، اصل قانونی بودن جرم و مجازاتها، انتشارات دانشگاه مازندران
- [۱۰] کوشا، جعفر، ۱۳۸۵، تقریرات ح جزای اختصاصی ۳، دانشگاه شهید بهشتی
- [۱۱] گلدوزیان، ایران، ۱۳۸۲، بایسته های حقوق جزای عمومی، انتشارات میزان، چاپ هشتم ۱۵-۱۷-گاستون استفانی ژرژلوا سور برنار بولوک ترجمه دکتر حسن دادبان حقوق جزای عمومی جلد ۲ انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی
- [۱۲] فتحی، محمدجواد، بررسی انتقادی کیفیات مشدده عمومی در قانون مجازات اسلامی، مجله مجتمع آموزشی قم، شماره هفتاد و هشتم